

*Архимандрит̄ Пей̄ар,
иїуман Манасїира Свейої Јована Преїече,
Есекс, Енїлеска*

СМИСАО ЛИЧНОСТИ У ЖИВОТУ И ДЕЛУ СВЕТОГ СОФРОНИЈА

Само Бог поседује првобитно бесконачно начело бића. Како пише Свети Софроније: Срж, унутрашњи принцип Његовог бића, јесте „Личност-Ипостас“, која чини темељ и извор сваког бића.¹

Створен по лику и подобију Божијем, човек је у овом животу рођен као потенцијална личност-ипостас. Појам „ипостас“ истовремено је и бесконачно богат и изузетно једноставан. Човек у себи носи скривене дубине: силу са-трудништва са својим Творцем „да прими и вечно у себи носи нестворени живот божанства“². Као што појемо у једној од стихира на опелу, „човек је примио начело ипостаси кроз Божију стваралачку заповест“³. Он улази у свет носећи у себи божански потенцијал, који је бесконачан. Овај принцип се може развијати и усавршавати све док се човек не испуни пуноћом богочовечанског бића, боголиког бића по благодати, док не постане остварена ипостас.

Једноставније речено, ипостас подразумева пуноћу личности, божанске и човечанске. Беспочетни и јединородни Син Очевог, открио је истински садржај своје

¹ Вл. *Ὁψόμεθα τὸν Θεὸν καθὼς ἐστὶ*, σ. 294.

² *Исѡ*, 295.

³ Вл. *Ἐξόδιος ἀκολουθία, ἰδιόμελον, ἦχος πλ. β'*.

божанске Ипостаси када је постао човек. Кроз неизрециво оваплоћење открио је човеков потенцијал, да би човек могао да достигне савршенство љубави, *меру расџа пуноће Христове*⁴. Господ Исус Христос је крајња пуноћа бића. Он је савршена Ипостас, богочовечанска пуноћа, божанско савршенство у људском обличју⁵. У њему је рекапитулирано и „оно што је на небу и оно што је на земљи“, ⁶ „оно што је божанско и оно што је човечанско“: све је концентрисано у срцу и бићу Богочовека Христа, „Који је сјај славе Очеве и обличје бића Његовог“⁷.

Створен по Христовом лику, по лику апсолутне пуноће, и божанске и човечанске, човек има потенцијал да постане пуноћа постојања кроз благодат, односно личност или ипостас. Стога је човекова личност или ипостас остварена када он стекне богочовечанску пуноћу: божанску кроз благодат, а човечанску када његова молитва обухвати читаву творевину.

Заиста, кроз Христа човеков живот задобија нове димензије у светлу вечног спасења. Овај живот је толико богат и свеобухватан, да чак надилази поимање многих чланова Православне Цркве. Ипак, веома је једноставан: реч је о стицању подобја Христовог, о обожењу човека, о испуњењу сврхе његовог рођења у овом свету, о обитавању Духа Светога у њему.

Ум Светог Софронија је у потпуности био заокупљен питањем личности. Кад год је светитељ писао или говорио о свештенству или ипостаси, било да се радило о Богу или човеку, имао је на уму одређену стварност коју је доживео.

⁴ Еф. 4,13.

⁵ Фил. 2, 6–7.

⁶ Према: Еф. 1,10; Кол. 1,20.

⁷ Према: Јев. 1, 3.

Да би формулисао своје мисли, Свети Софроније је користио појам „ипостас“ уместо „личност“, како би избегао забуну која влада између индивидуе и личности. Појам „ипостас“ изражава божанско савршенство. Ова истинска Ипостас је Христос, Онај Који је центар и носилац свега божанског и свега човечанског.

Колико је ово начело било изузетно важно за њега, Свети Софроније је показао када је неколико дана пре своје смрти замолио два своја монаха да запишу четири централне тачке његовог богословља о ипостаси које су, укратко, следеће:

1. Христос је Личност, као што је Мојсију откривено у речима „Ја сам онај Који јесам“.

2. Човек је личност, створен по лику и подобију Божијем.

3. Садржај Ипостаси или Личности Христове је Његова самоиспражњујућа љубав до краја, којом је Он савршио спасење света.

4. Садржај човекове ипостаси је љубав према Богу до тачке самопрезира.

Човек доказује да је личност онда када толико воли Бога да мрзи себе, односно, када мрзи у себи све оно што се опире обитавању Духа Светог у његовом срцу. Овај свети самопрезир тада доноси увећање читавог његовог бића. Увећан божанским енергијама благодати, човек прима исто стање и исту жељу као и Богочовек Христос. Човекова воља ће се поистоветити са једном једином божанском вољом: да се сви спасу. Његово срце постаје центар, имајући за садржај Небо и земљу. Исти тај садржај ипостасног срца човековог – жеља да се сви спасу – постаје и садржај његове молитве. Он се тада моли за спасење читавог света, као Христос у Гетсиманији.

Таква молитва је молитва ипостаси, личности која је испуњена благодаћу. То је ипостасна молитва или молитва за свет, када се човеково срце проширује да обухвати небо и земљу, и приведе Богу читаву творевину. Истинско призвање човеково је да заиста постане други Адам, по лику Новог Адама; да постане остварена личност, по лику божанске Личности оваплоћеног Бога, носећи у себи читаво човечанство, приносећи га Богу и посредујући за његово спасење.

Христос је дошао на земљу са једом жељом у срцу: да испуни вољу свог Оца и положи свој живот за спасење света.⁸ Молио се у Гетсиманском врту, узишао је на Крст и сишао у гроб, носећи исту ову жељу у свом срцу. Наравно, када је васкрсао, имао је ову исту жељу као садржај свог срца. Управо зато Свети Јован Златоусти у Пасхалној беседи говори: „Христос је васкрсао да нико не остане у гробовима“, јер су сви у Његовом срцу. Када је Господ устао, у Његовом срцу је устао читав Адам, тј. сви они који желе да наследе Његову вечну славу.

Свети Софроније је веровао да, ако успемо да исправно изразимо откривење у вези са ипостаси, тада ће јединственост православног Предања – у поређењу са религиозним и философским школама које срећемо у савременом свету – несумњиво бити очигледна.

Целокупан животни пут Светог Софронија и унутрашња борба његовог узрастања у Богу, деловали су на формирање његове теорије о ипостасном принципу. Огромне борбе и промене кроз које је прошао кајући се читавог живота, постепено су довеле до јасног разумевања места ипостасног принципа и у Божијем и у човековом бићу. Током његовог касног периода адолесценције,

⁸ Види: Јев. 10, 9.

у ватреној потреби за апсолутним и вечним бићем, млади Сергеј – како се Старац звао у свету – почео је да се занима за учење и праксу источњачких религија. Расуђујући философски, у то време није могао да прихвати да је апсолутно биће личност. Касније је схватио да је помешао појам индивидуе са појмом личности, који су „теолошки посматрано дијаметрално супротни“⁹.

После осмогодишњег експериментисања са источњачким религијама, Свети Софроније се вратио својој хришћанској вери, након што је у Библији наишао на Божије откривење Мојсију: „Ја сам онај Који јесам.“ У тренутку када је то прочитао, благодат које су ове речи пренеле постала је делатна у њему и била је праћена неописивом светлошћу Христове божанске Личности. Свети Софроније је тада схватио да је Онај Који је говорио Мојсију био исти Онај Који је дошао у Личности Христовој, и Који је то више пута потврдио у свом Јеванђељу истим речима:

*Пре нејо Авраам насџаде, Ја јесам.*¹⁰

*Ако не ѿверујеше да Ја јесам, ѿмрећеше у ѿресима својим.*¹¹

*Ја сам – Који ѿговори с ѿобом.*¹²

*Каг ѿодићеше Сина Човечијеја, онда ћеше дознаџи да Ја јесам.*¹³

Старац се уверио да је Христос почетак и крај, први и последњи, да све кроз њеја ѿсџаде и без њеја нишџа не ѿсџаде шџо је ѿсџало¹⁴. Односно веровао је да Христос

⁹ Вл. *Ὁψόμεθα τὸν Θεὸν καθὼς ἐστὶ*, с. 42.

¹⁰ Јн. 8, 58.

¹¹ Јн. 8, 24.

¹² Јн. 4, 26.

¹³ Јн. 8, 28.

¹⁴ Јн.1, 3.

у себи носи пуноћу нераскидивог бића у себи и да је, као свемогући Господ, Творац и Спаситељ света.¹⁵

Дубоко и директно искуство Светог Софронија о појму испостаси, као и његово познавање последица источњачких религија, учинили су га непроцењивим апологетом православне исихастичке праксе, у епохи која је носила обележје синкретизма. Са убедљивим ауторитетом могао је да опише велики јаз који постоји између два начина аскетског живота, источњачког и хришћанског, јер му је искуство показало да се они међусобно разликују као створено од нествореног.

Када се Светитељ вратио вери, суочио се са својим грехом због западања у ове философске спекулације, као са ноћном мором. Сагледао је истинску метафизичку димензију греха; описао га је као „одметништво од вечности Творца“.¹⁶ Стога је било сасвим природно то што се неутешно кајао „са силним вапајем и сузама“,¹⁷ по речима апостола Павла. Он је духовном самоубиству, ка којем води трансцендентална медитација, супротставио неупоредиво животодавно искуство сусрета и сједињења са живим и личним Богом Светог Писма.¹⁸

Плод Старчевог неутешног покајања био је његов чврст лични однос са Христом и дубоко познавање тајне Сина Божијег. Од самог почетка свог повратка вери, Светитељ је доживљавао благодат покајања као нов и узвишен начин живота, који има два степена: „пакао покајања“ и „пакао љубави“.¹⁹

¹⁵ Види: Јн. 4, 42.

¹⁶ *Ὁψόμεθα τὸν Θεὸν καθὼς ἐστι*, σ. 58.

¹⁷ Види: Јев. 5,7.

¹⁸ Вл. Ἀρχιμ. Ζαχαρίου, *Ἀναφορά στὴ Θεολογία τοῦ Γέροντος Σωφρονίου*, σс. 11–18.

¹⁹ Вл. *Ὁψόμεθα τὸν Θεὸν καθὼς ἐστι*, σ. 55.

Другим речима, покајање је повезано са две велике заповести о љубави. Први корак, пакао покајања, јесте подвижнички труд који чинимо покушавајући да испунимо заповест да волимо Бога на начин који је Њега достојан: *Љуби Госјода Боја својеја свим срцем својим, и свом душом својом, и свом снајом својом, и свим умом својим.*²⁰ Други корак, подједнако тежак, јесте труд који предузимамо да бисмо достигли ниво заповести љубави према ближњем: *Љуби ближњеја своја као самоја себе.*²¹ Христос је био без греха и због тога није имао потребе за покајањем. Али, узевши на себе грехе света²², Он је добровољно сишао у пакао љубави према ближњем, до крајње дубине, тј. до савршеног испуњења друге заповести, која је једнака првој.²³

Љубав према непријатељима, као што истиче Свети Софроније, јесте врхунац љубави према Богу и љубави према ближњем. Она превазилази снаге палог човека и једино је могућа када Христос, Који излива своју љубав према својим непријатељима, пребива у њему кроз дејство благодати. Љубав према непријатељима задобија се постепено љубављу према ближњем; чинећи добро другима онако како желимо да они чине нама, по речима Господњим.²⁴ Ово изграђује благодат у срцу, дајући снагу за савршенију љубав. Тако се обучавамо да достигнемо овај врхунац љубави према непријатељима, која нас савршено уподобљава Христу. Божанска Литургија нас такође учи љубави према непријатељима. Пошто је грех

²⁰ Види: Пон. зак. 6, 5; Лк. 10, 27.

²¹ Види: 3. Мој. 19, 18; Мт. 22, 39.

²² Види: Јн. 1, 29.

²³ Вл. *Ὁψόμεθα τὸν Θεὸν καθὼς ἐστι*, σσ. 55–56.

²⁴ Види: Мт. 7, 12 и Лк. 6, 31.

непријатељство према Богу, а сви смо сагрешили²⁵, сви смо ми непријатељи Божији. Ипак, на свакој Литургији Господ се према нама односи са неизрецивом добротом, дарујући нам своје Свето Тело и Крв за бесмртну храну.

Свети Софроније је истицао да где год је присутан феномен љубави према непријатељима, ту је и савршенство хришћанског живота, потпуно остварење личности. По речима Светитеља и његовог старца, Светог Силуана, љубав према непријатељима је непогрешив критеријум истине, присуства Духа Светог. Отуда је, такође, и критеријум истинске Цркве.²⁶

Свети Софроније је ове две заповести о љубави према Богу и ближњем начинио самим садржајем свога бића. Тако је читав његов живот постао сведочанство ипостасног принципа, као и другости и етоса Богочовека Христа. Штавише, радио је на томе да то остваре и људи које су недокучивим промислом Божијим долазили до њега. Јединородни Син беспочетног Оца био је Светитељева звезда водиља. У њу је чврсто упирао поглед при сваком покрету свог духа и у каквој год се недоумици или потреби нашао.

Као што се Христос унизио пред свима ради спасења света, тако је и Старац постављао себе испод сваког ко би му долазио, како би могао да преноси реч Божију, која би испунила срце тог човека благодаћу и лично га сјединила са Спаситељем. При сваком сусрету, Свети Софроније би молио Бога да се у његовом срцу роди реч за личност која је пред њим, верујући да је свако људско биће створено на јединствен начин и има свој непоновљив пут спасења. Зато је сваког монаха у свом манастиру учио да прилежно негује сопствени однос са Христом и није био љубитељ

²⁵ Види: Рим. 8,7; 3, 23.

²⁶ Вл. Ὁ Ἅγιος Σιλουανὸς ὁ Ἀθωνίτης, σσ. 107, 127, 147–148, 293–295.

општег молитвеног правила за све. Примарни значај давао је личности, а потом правилу; на првом месту било је лично, а тек потом опште. На тај начин покушавао је да осигура могућност за истински духовни живот у недрима Цркве.

Подучавајући монашку заједницу, Свети Софроније је истицао да се ипостасни принцип у човеку развија и постаје савршен на три главна начина. Прво, призивањем Имена Господа Исуса Христа; друго, кроз држање Његових речи и заповести; и треће, кроз учешће у тајни Божанске Евхаристије. Целог свог живота, Старац је делао на овом троструком методу сједињења човека са Богом и овим путем водио је оне који су тражили његово руковођење. Живот својих монаха устројио је на призивању Имена, речи Божијој и Божанској Литургији, имајући за основу реч Господњу: *До сада не искастиџе нишћиа у име моје; ишћиишће и гобићешће, да радосћи ваша буде исћуњена. Заисћиа, заисћиа вам кажем да шћио јод заишћешће од Оца у име моје, гаће вам.*²⁷

Непрестано призивање божанског Имена Господа Спаситеља отвара врата Неба; уноси радост у срце, а светлост и мир у ум. Име Господа Исуса, оно исто које је дато Мојсију, *Ја сам онај Који јесам*, сједињује човека са личним Богом откривења. Управо овде је основна разлика између молитве од једне речи и наизглед сличних призивања у другим религијским традицијама. По Светитељевим речима, „Име поседује двоструку снагу – са једне стране, осећај живога Бога, а са друге стране, познање Њега.“²⁸ Име Господа Исуса Христа дато је откривењем. Оно је праћено божанском енергијом и када се призива

²⁷ Јн. 16, 23–24.

²⁸ *Περὶ Προσευχῆς*, с. 128.

са живом вером, сједињује нас са обнављајућим присуством Његове Личности. У Светом Писму наилазимо на мноштво божанских Имена. Свако од њих открива неку од Божијих енергија. Име Исус открива значење и сврху оваплоћења Сина Божијег, једне Личности Свете Тројице, Спаситеља свог народа.²⁹

Призивајући име Господа Исуса са вером, пажњом и смирењем, божанска благодатна енергија се акумулира у срцу. Христос постепено постаје „оваплоћен“ или боље речено „уобличен“³⁰ у нама. Ова енергија исцељује и сједињује све силе душе, а када достигне пуноћу, дубоко срце широм се отвара за вечност. Тада се човек, као други Адам, моли за читаво човечанство као за себе самог. Сталним призивањем божанског имена Исусовог, догађа се највеће могуће чудо у створеном свету: сједињење човековог срца са Духом Божијим. А то човека, опет, у складу са садржајем његовог срца, чини истинском ипостаси, по лику Христовом који све обухвата.

Као што божанско Име усавршава лик Божији у нама, тако и реч Божија служи као средство којим ипостас оживљава. Свети Софроније никад није престао да се чуди савршенству божанске и јеванђелске речи, која је смирено изражена људским, створеним речима, но ипак „нити је по човеку, нити је примљена од човека, него откривењем Исуса Христа“³¹. Свети Софроније потврђује да „нам Христова реч открива незамисливе дубине божанског бића“³². Контакт са овом речју одређује пут човековог живота. Смирено изречена, она је приступачна савести и усмерена

²⁹ Види: Мт. 1, 21.

³⁰ Види: Гал. 4, 19.

³¹ Види: Гал. 1, 11–12.

³² *Περὶ Προσευχῆς*, с. 43, 217.

ка човековом срцу. Трудећи се да испуни заповести ове речи, као и заповести Христове, човек постаје уверен у њено божанско порекло и у своју слабост. То у њему ствара свест о сопственом духовном сиромаштву и смирено настројење да вапи Богу за помоћ, што је предуслов за почетак његовог духовног препорода.

Ако свој дух подвргнемо суду речи Божије кроз пажљиво испитивање свог унутрашњег стања, постајемо уверени у своју бескорисност и приближавамо се Богу са страхом. Налазимо храброст да следимо Његов пример, као што је речено у Псалму: *Ради речи усџа њвојих држим се љуџева ошџрих.*³³ Страх нас држи на том мукотрпном путу, тј. подаље од греха. Свети Софроније пише: „У свом покушају да пригрлимо учење Христово, све оно што се опире томе доживљавамо као присуство смрти у нама. И тако, настављамо у стању дубоке противречности.“³⁴ Стид због наше слабости привлачи Његову благодат, која омогућава да се реч Божија богато настани у нашем срцу³⁵.

Благоухани трагови речи који се накупљају у срцу су лековити. Када се реч нађе у сагласју са нашим срцем и постане једно са нашом природом, она постаје језик молитве, попут нашег матерњег језика. Тада се приближавамо подобију Христовом³⁶ и „познајемо јединог истинитог Бога и Исуса Христа, Кога је послао“.³⁷ Срце постаје отворено за дејство речи и почиње да хвата реч Божију директно одозго. На крају, када заповести Христове постану једини

³³ Пс 16, 4.

³⁴ Вл. *Περὶ Προσευχῆς*, σ. 217.

³⁵ Види: Кол. 3, 16.

³⁶ Вл. *Ὁψόμεθα τὸν Θεὸν καθὼς ἐστι*, σ. 248.

³⁷ Види: Јн 17, 3.

и вечни закон читавог нашег бића³⁸, то означава остварење ипостасног начела у нама, као нашег сопственог природног стања.

Свети Софроније је, изнад свега, био надахнут Божанственом Литургијом. Старац је доживљавао Божанствену Евхаристију као принос за спасење читавог света. Сматрао је да је она непроцењиви дар Божији и школа за човека, где он учи да размењује свој мали живот за бескрајно велики живот Божији. Што потпуније човеков скрушен дух обухвати у својој молитви трагичне потребе света током Божанске Литургије, већи ће бити благослов који ће Бог пружити свету за помоћ и спасење. У својој суштини, Божанска Литургија је учешће у Христовој молитви у Гетсиманском врту³⁹, где је Он једном за сва времена одслужио Литургију за спасење света.

У Литургији се учимо како да пређемо из „ја“ наше пале природе у велико „ми“ личности и христолике универзалности, и како да живимо трагедију читавог света као да је наша. Наш учитељ у овој науци над наукама је сам Христос и том поучавању нема краја. Своју божанску универзалност Он је пројавио у својој непојмљивој љубави кроз своје спасоносно страдање. Христос, *љубивши своје који су у свећу, љубио их је до краја*⁴⁰.

Кад год је Свети апостол Павле указивао на узвишеност хришћанског живота, одмах нас је подсећао и на Други долазак Господњи. Ми људи лако губимо надахнуће, јер се лако навикавамо на све. Међутим, ово је нешто на шта се не можемо навићи, јер се то још увек није десило у историји: Други долазак Господа Исуса Христа и

³⁸ Вл. *Ἀσκησι καὶ Θεωρία*, σσ. 17–18.

³⁹ Вл. *Ὁψόμεθα τὸν Θεὸν καθὼς ἐστὶ*, σ. 345.

⁴⁰ Јн. 13, 1.

Његов Страшни суд. Из тог разлога, ми призивамо свето Име Његово, одређујемо себе у светлости Његове речи и чекамо Његов долазак у слави. Тако наш живот динамично узраста. Не попуштајући у духовној напругности, стално ћемо желети да видимо *више од овога*⁴¹. У Посланици Титу, примера ради, апостол нас подстиче да увек тражимо *блажену наду и јављање славе великога Бога и Спаса нашега Исуса Христа*⁴².

Ако желимо да познамо Христа, онда ћемо свакако постати заједничари у тузи Његове свете љубави према свету. Тада ћемо не само делимично спознати искуство Његове болне молитве у Гетсиманији и животворну смрт, већ и огромну силу Његовог славног Васкрсења. Тада ће читаво наше биће бити уверено како у Његову крајњу победу над смрћу и грехом, тако и у нашу вечну Пасху. Његова нетрулежна благодат ће тада свакоме од нас дати истинску ипостас, живу за сву вечност, да бисмо могли да ускликнемо као што пише Свети Софроније:

„Сада, Христе мој, у Теби и Тобом,
сада – ја јесам“⁴³.

⁴¹ Јн. 1, 50.

⁴² Тит. 2,11–13.

⁴³ Вл. *Ὁψόμεθα τὸν Θεὸν καθὼς ἐστι*, σ. 405.